JÁ, CLAUDIUS

ARGO

ROBERT GRAVES

JÁ, CLAUDIUS

JÁ, CLAUDIUS

ARGO

ROBERT GRAVES

Přeložila Alena Jindrová-Špilarová

Czech edition © Argo, 2016
Copyright by The Trustees of the Robert Graves
Copyright Trust
Translation © Alena Jindrová-Špilarová

ISBN 978-80-257-1757-8 (váz.)
ISBN 978-80-257-1823-0 (e-kniha)

…příběh, který si nejrůznějšími mylnými způsoby vykládali jak současníci, tak lidé v dobách pozdějších. Došlo to tak daleko, že všechny nesmírně významné děje halí pochybnosti a temnota.

Někteří totiž považují za svatou pravdu úplně nepodložené povídačky, jiní zase ze skutečnosti dělají lež a věky budoucí zveličí jedno i druhé ještě víc.

TACITUS

1 JÁ, TIBERIUS CLAUDIUS DRUSUS NERO GERMANICUS

takový a makový atd. (teď vás ještě nemíním zatěžovat všemi svými tituly), jemuž kdysi – a není tomu tak dávno – přátelé, příbuzní a druhové říkali „Claudius Hlupák“ nebo „Ten Claudius“ nebo „Claudius Koktavý“ nebo „Clau– –Clau–Claudius“ nebo přinejlepším „strýček Claudius“, chystám se teď vypsat tu divnou historii svého života. Začnu nejranějším dětstvím a budu pokračovat rok za rokem, až dojdu k tomu osudovému obratu zhruba před osmi lety, kdy jsem se ve věku jedenapadesáti let octl z ničeho nic v té „zlaté síti“ (snad to mohu tak nazvat), z níž jsem se už nevymotal. R. 41 n. l.

Tohle samozřejmě není moje první kniha. Literatura a zvlášť historické spisy – dějiny jsem v mládí studoval tady v Římě u nejlepších tehdejších učitelů – byly vlastně až do toho obratu po více než pětatřicet let mým jediným povoláním a koníčkem. Nechť tedy čtenáře nepřekvapí můj vybroušený sloh. Tuto knihu píše skutečně sám Claudius, a ne jenom nějaký jeho tajemník, ani žádný z těch oficiálních kronikářů, kterým zpravidla veřejně činní mužové svěřují své vzpomínky, doufajíce, že elegantní styl nafoukne hubeňoučký obsah a pochlebenství že opentlí neřesti. V tomto svém díle, přísahám při všech bozích, jsem si sám vlastním tajemníkem i vlastním oficiálním kronikářem, píši vlastní rukou. Co bych z toho měl, kdybych sám sobě pochleboval? Ještě bych mohl dodat, že tohle není první historie mého života, kterou píši. Už jsem kdysi napsal jinou, osmisvazkovou, jako příspěvek do městského archivu. Byla to hrozně

nudná práce, které jsem sám přikládal pramalou váhu a dělal ji jenom proto, abych vyhověl požadavku veřejnosti. Mám-li být upřímný, během psaní, to jest před dvěma lety, jsem měl spoustu práce s jinými záležitostmi. První čtyři svazky jsem většinou diktoval svému řeckému tajemníkovi a řekl mu, aby při psaní nic neměnil (leda kde to bude nutné pro vyváženost vět nebo pro odstranění protimluvů či opakování). Přiznávám však, že téměř celou druhou polovinu díla a pár kapitol z první sestavil jistý Polybios (sám jsem mu dal jméno po slavném historikovi, když byl ještě jako kluk otrokem), z materiálu, který jsem mu poskytl. A podařilo se mu napodobit můj sloh opravdu tak věrně, že když skončil, nikdo by nepoznal, co je moje a co jeho.

Byla to nudná kniha, opakuji znovu. Neměl jsem možnost kritizovat císaře Augusta, svého prastrýce z matčiny strany, ani jeho třetí a poslední ženu Livii Augustu, což byla moje babička, poněvadž byli oba úředně deifikováni a já jsem byl vázán kněžskými povinnostmi k jejich kultu. Mohl jsem sice pěkně ostře kritizovat oba následující nehodné císaře, ale slušnost mi nedala. Bylo by přece nespravedlivé očistit od vin Livii i Augusta, který tolik podléhal té pozoruhodné a – proč bych to neřekl rovnou – strašlivé ženě, a na druhé straně vykládat pravdu o těch druhých dvou, jejichž památku nechránila podobná náboženská úcta.

Byla to nudná kniha a nesnažil jsem se ji nijak vylepšit. Zaznamenával jsem jenom nesporná fakta, jako že ten a ten si vzal tu a tu, dceru toho a toho, který měl na kontě takové nebo onaké veřejné zásluhy, ale neuváděl jsem už politické pohnutky, jež k sňatku vedly, ani handrkování mezi rodinami, které se skrývalo v pozadí. Nebo jsem třeba uvedl, že ten a ten náhle zemřel po požití mísy afrických fíků, ale nezmínil jsem se o otravě ani o tom, komu jeho smrt přišla

vhod, pokud to nebylo podepřeno rozsudkem trestního soudu. Nelhal jsem, ale ani jsem neříkal pravdu v tom smyslu, jak ji míním říkat zde. Když jsem si v té knize četl dnes v Apollónově knihovně na Palatinském pahorku, abych si osvěžil v paměti některá přesná data, udivily mě tam určité pasáže o veřejných věcech, o nichž bych přísahal, že jsem je psal nebo diktoval sám, neboť to byl přesně můj styl, ale na něž jsem se vůbec nepamatoval. Jestli je napsal Polybios, pak se mu ohromě chytře podařilo mě napodobit (přiznávám, že si k tomu prostudoval jiná má historická díla), ale jestli jsem jejich autorem přece jen já, pak je to s mou pamětí ještě horší, než jak to rozhlašují moji nepřátelé. Když si znovu pročítám, co jsem zrovna napsal, mám dojem, že jsem v čtenáři určitě spíš vzbudil než zaplašil pochybnosti, zda jsem skutečně autorem toho, co bude následovat, zda jsem jako historik hodnověrný a posléze zda je na mou paměť pro fakta spolehnutí. Nedá se nic dělat. Píšu to zkrátka skutečně já a naprosto upřímně, a jak se děj bude rozvíjet, čtenář jistě ochotně uvěří, že nic neskrývám – vždyť spousta věcí mi nebude sloužit ke cti.

Je to historie důvěrná. A komu že se s ní svěřuji? Má odpověď zní: píši ji pro potomky. Tím nemám na mysli své pravnuky ani své prapravnuky: myslím potomky mnohem vzdálenější. Přesto však doufám, že vy, moji čtenáři v nedohlednu, kteří přijdete o stovku nebo více generací po mně, budete mít pocit, že hovořím přímo k vám, jako bych žil vedle vás; asi tak, jako když mně se zdává, že ke mně mluví Hérodotos a Thukydidés, kteří jsou už dávno mrtvi. A proč se obracím na tak strašně odlehlou budoucnost? Hned vám to vysvětlím.

Téměř před osmnácti lety jsem se vypravil do Kúm v Kampánii a na hoře Gaurus jsem tam navštívil ve skalní

jeskyni Sibylu. Tam je vždycky nějaká Sibyla, protože když jedna umře, nastoupí po ní hned druhá, její dosavadní pomocnice. Všechny ovšem nejsou stejně slavné. Některým za celé dlouhé roky služby neposkytne Apollón ani jedinou věštbu. Jiné sice věští, ale zdá se, že je inspiruje víc Bakchus než Apollón, protože z toho vycházejí opilé nesmysly. Věštírna tedy ztratila na významu. Než nastoupila Deifobé, s níž se často radíval Augustus, a Amalthea, která dosud žije a je velice slavná, působila tam skoro tři sta let řada hrozně chabých Sibyl. Jeskyně leží za půvabnou nevelikou řeckou svatyní, zasvěcenou Apollónovi a Artemidě – Kúmy byly totiž aiolskou řeckou kolonií. Nad portikem je tam starobylý zlacený vlys, připisovaný Daidalovi, ale to je vyložený nesmysl, poněvadž nemůže být starší než nanejvýš pět set let a Daidalos žil před nejméně tisíci lety. Zobrazuje příběh o Théseovi, jak v Labyrintu na Krétě zabil Mínótaura. Než mě k Sibyle pustili, musel jsem napřed obětovat býčka Apollónovi a ovci Artemidě. Bylo studené prosincové počasí. Jeskyně, vyhloubená v tvrdé skále, naháněla děs. Vystupovalo se tam strmou klikatou chodbou, kde byla tma jako v ranci a plno netopýrů. Šel jsem tam v přestrojení, ale Sibyla mě poznala. Nejspíš mě prozradilo moje koktání. V dětství jsem silně koktal, ale později jsem se řídil radami učitelů řečnictví a postupně jsem se naučil ovládat výslovnost, když šlo o nějakou veřejnou příležitost, na kterou jsem se připravil, jenže v soukromí a v nepředvídaných situacích dosud někdy v rozčilení zakopnu o vlastní jazyk, ovšem zdaleka už ne tak často jako dřív. A právě to se mi stalo tenkrát.

Když jsem po čtyřech dotápal nahoru po schodech, celý odřený, vstoupil jsem do vnitřní jeskyně a spatřil Sibylu. Vypadala víc jako opice než jako žena. Seděla na

židli v jakési kleci, zavěšené na stropě, na sobě měla rudou řízu a nehybné oči jí rudě zářily v jediném paprsku rudého světla, které tam padalo odněkud shora. Její bezzubá ústa se šklebila. Kolem mě vládl puch smrti. Ale podařilo se mi vymáčknout ze sebe pozdravení, které jsem si připravil. Neodpověděla. Teprve později jsem se dozvěděl, že to bylo mumifikované tělo Deifobé, minulé Sibyly, která nedávno zemřela ve věku sto desíti let. Oční víčka měla podepřená sklíčky, zezadu postříbřenými, aby zářily. Panující Sibyla žila vždycky se svou předchůdkyní. Nuže stál jsem před Deifobé pěkných pár minut, celý jsem se třásl a dělal pokorné obličeje – připadalo mi to jako věčnost. Konečně se zjevila živá Sibyla, která se jmenovala Amalthea, a byla to dosti mladá ženská. Rudý paprsek zhasl, takže Deifobé zmizela – někdo, nejspíš novicka, zakryl červené skleněné okýnko – a nový paprsek, bílý, padl dolů a ozářil Amaltheu, sedící vzadu ve stínu na trůně ze slonoviny. Měla krásný obličej s nepříčetným výrazem, vysoké čelo a seděla stejně nehnutě jako Deifobé. Ale oči měla zavřené. Roztřásla se mi kolena a začal jsem koktat, neschopen ovládnout se:

„Ó Sib... Sib... Sib... Sib... Sib...“ dralo se mi z hrdla. Otevřela oči. zamračila se a začala se po mně opičit: „Ó Clau... Clau... Clau...“ Zahanbilo mně to, a tak jsem si s úsilím vzpomněl, nač jsem se vlastně přišel zeptat. S velkou námahou jsem ze sebe vypravil: „Ó Sibylo, přicházím se tě ptát na osud Říma a svůj.“

Tvář se jí postupně změnila, zmocnilo se jí věštecké vytržení, sténala a namáhavě lapala po dechu, ve všech chodbách to svištělo, dveře bouchaly, jakási křídla mi tloukla do obličeje, světlo zmizelo a ona hlasem boha pronášela řecky tyto verše:

„Město, jež punská kletba týrá
a jemuž zlato hrdlo svírá,
zví, co je hrůzy plná míra.

Z živých úst vzletí roje hmyzí
a vlastní tvář mu bude cizí,
až přijde smrt a všechno zmizí.“

Paže jí vyletěly nad hlavu a pokračovala:

„Dnů padesát tři, deset jar
a Clau–Clau–Clau dostane dar,
touhu všech lidí, jeho zmar.

Bez přátel, které by měl rád,
koktavě bude klopýtat,
breptat a sám se cestou brát.

Až zmlkne, odván v jiný svět,
tak za devatenáct set let,
lidé mu budou rozumět.“

Pak se bůh jejími ústy zasmál; libý, ale přesto strašlivý zvuk – ho! ho! ho! Hluboce jsem se uklonil, spěšně se obrátil a klopýtal pryč, z prvního schodiště s pobořenými stupni jsem sletěl po hlavě dolů, rozbil jsem si čelo i kolena a s bolestí jsem se belhal pryč s tím burácivým smíchem v patách.

Teď jsem já sám zkušený věštec, odborný historik a kněz, měl jsem nejednu příležitost studovat sibylské knihy, jak je zavedl Augustus, takže mohu celkem spolehlivě ty verše vyložit. Punskou kletbou narážela Sibyla dost jasně na to,

jak jsme my, Římané, zničili Kartágo, Už dávno nás za to stíhá boží kletba. Přísahali jsme Kartágu přátelství a ochranu jménem našich hlavních bohů, mezi nimi i Apollóna, ale pak nás dráždilo, jak rychle se zotavilo z pohrom druhé punské války, a tak jsme ho vlákali do třetí a úplně ho zničili, jeho obyvatelstvo jsme povraždili a pole oseli solí. „Zlato, svírající Římu hrdlo“, je hlavním nástrojem této kletby – Řím se zalyká posedlostí po penězích od té doby, co zničil svého úhlavního obchodního soka a stal se pánem veškerého bohatství Středomoří. S bohatstvím přišla lenost, chamtivost, krutost, nepoctivost, zbabělost, zženštilost a kdejaký jiný zlořád, příčící se římanství. Jaký to byl dar, po kterém všichni lidé toužili kromě mne – a dostal jsem ho skutečně za deset let a třiapadesát dní –, o tom se včas dočtete. Verše o tom, že Claudiovi budou lidé rozumět, mi dlouhé roky vrtaly hlavou, ale mám dojem, že teď už jim konečně přicházím na kloub. Považuji je za jakýsi příkaz, abych napsal toto dílo. Až bude hotové, napustím je konzervačním roztokem, zapečetím do olověné schránky a někde zakopám hluboko do země. Tak je uchovám pro budoucnost, kdy je někdo vykope a přečte si je. Zda je můj výklad správný, to se ukáže až za nějakých devatenáct set let. A poté se bude zdát, že všichni dnešní autoři, jejichž dílo se uchová, koktají a blekotají, protože píší jenom pro dnešek a opatrně, kdežto můj příběh promluví jasně a směle. A možná, když si to tak znovu promýšlím, že se s tou schránkou ani nebudu namáhat, ať se někde volně povaluje. Jako historik ze zkušenosti vím, že víc dokladů se uchová náhodou než úmyslně. Byla to věštba Apollónova, a tak se o rukopis jistě postará sám. Jak vidíte, rozhodl jsem se psát řecky, protože řečtina zůstane vždycky nesporně hlavním literárním jazykem světa, a jestliže Řím shnije,

jak to naznačila Sibyla, což s ním neshnije i jeho jazyk? Kromě toho řečtina je vlastní jazyk Apollónův.

S daty, která, jak vidíte, uvádím na okraji, a s vlastními jmény budu zacházet opatrně. Když jsem sestavoval dějiny Etrurie a Kartága, strávil jsem k své nemalé zlosti, ani na to nechci vzpomínat, spoustu hodin luštěním, v kterém roce se ta nebo ona událost přihodila a zda člověk jménem ten a ten byl skutečně ten a ten, nebo zda to byl jeho syn, vnuk, nebo pravnuk, nebo někdo úplně jiný. Těchto trampot chci své potomky ušetřit, takže například těch několik osob v této knize jménem Drusus – můj otec, já, můj syn, bratranec, synovec – bude rozlišeno tak, aby bylo pokaždé jasné, o kterého z nich jde. A když budu hovořit například o svém učiteli Markovi Porciovi Catonovi, musím jasně vyložit, že to nebyl ani Marcus Porcius Cato Censorius, iniciátor třetí punské války, ani jeho syn téhož jména, známý právník, ani jeho vnuk, konzul téhož jména, ani jeho pravnuk téhož jména, nepřítel Julia Caesara, ani jeho prapravnuk téhož jména, který padl v bitvě u Filipp, nýbrž jeden naprosto bezvýznamný prapprapravnuk, který se náhodou jmenoval stejně, ale nikdy neměl žádnou veřejnou hodnost a ani si žádnou nezasloužil. Augustus mi ho vybral za učitele, a pak ho jmenoval učitelem dalších mladých urozených Římanů i synů cizích králů, poněvadž i když ho jeho jméno opravňovalo k vysoce váženému postavení, jeho přísná, protivná, puntičkářská povaha ho předurčovala nanejvýš pro povolání obyčejného učitýlka.

R. 10 př. n. l.

Abych přesně stanovil dobu, do které tyto události spadají, bude jistě nejlépe říci, že jsem se narodil v 744. roce po založení Říma Romulem, to jest v 767. roce po prvních olympijských hrách, a že císař Augustus, jehož jméno jistě nezanikne ani za těch 1900 let, vládl tehdy právě dvacet let.

Než uzavřu tuto úvodní kapitolu, musím dodat ještě něco o Sibyle a jejích věštbách. Už jsem uvedl, že když v Kúmách jedna Sibyla zemře, nastoupí po ní další, ale že některé jsou slavnější než jiné. Jedna byla velice slavná, Démofilé, a k té se šel poradit Aeneas, než sestoupil do podsvětí. Jedna z pozdějších, Hérofilé, přišla jednou ke králi Tarquiniovi a nabídla mu sbírku proroctví, avšak částku, kterou za ně žádala, nechtěl král zaplatit. Když odmítl, tak se to aspoň vypráví, část jich spálila a zbytek mu nabídla za stejnou cenu, ale on opět odmítl. Pak tedy spálila další část, a co zbylo, nabídla mu znovu za tutéž cenu – a tu ze zvědavosti zaplatil. Hérofilina proroctví byla dvojího druhu: jednak varovné nebo nadějné předpovědi do budoucnosti, jednak pokyny, jakými oběťmi si získávat přízeň bohů, když se objeví taková a taková znamení. K těm se potom časem připojila všechna pozoruhodná a věrohodná proroctví, poskytnutá soukromým osobám. Kdykoliv se tedy zdá, že Řím ohrožují podivná znamení nebo pohromy, senát nařídí kněžím, kteří mají knihy na starosti, aby do nich nahlédli, a vždycky se najde východisko. Dvakrát už knihy poničil požár, ale ztracená proroctví doplnili kněží spojenou pamětí. Zdá se ovšem, že v mnoha případech paměť hanebně selhala. Proto se pustil Augustus do práce na sbírce ověřených proroctví a vyřadil z ní všechny jiné knihy veřejných věšteb, které se mu dostaly do rukou a jejichž počet dosáhl více než dvou tisíc. Prověřené sibylské knihy zamkl do skříňky pod podstavcem Apollónovy sochy v chrámu, který bohu vybudoval nedaleko svého paláce na Palatinském pahorku. Nějaký čas po Augustově smrti jsem dostal jedinečnou knihu z jeho soukromé historické knihovny. Měla titul „Sibylské zajímavosti: proroctví nalezená v původní sbírce a zavržená jakožto padělky Apollónových